

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Т.Г. Васильців, В.В. Бойко

Зростанням чисельності світового населення та загостренням проблеми дефіциту продовольства обґрунтовується доцільність реалізації ефективних заходів щодо зміцнення продовольчої безпеки. Виклики забезпечення продовольчої безпеки України посилюються в умовах імplementації економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Вони потребують взаємоузгодження нормативно-правової бази регулювання аграрної сфери, інноваційної модернізації АПК, перегляду підходів до гарантування якості та безпеки продовольства, наближення вітчизняних практик господарювання до стандартів передового європейського досвіду. Це в сукупності визначає мету статті, яка полягає в обґрунтуванні стратегічних пріоритетів підвищення ефективності реалізації прикладних засад державної політики забезпечення продовольчої безпеки України. Реалізація державної політики забезпечення продовольчої безпеки ускладнюється неврегульованістю її інституційного базису, суттєвим диспаритетом між фактичними обсягами споживання основних продуктів харчування та їх науково обґрунтованими раціональними нормами, дисбалансами суб'єктно-галузевої структури виробництва аграрної продукції, посиленням імпортозалежності окремих сегментів продовольчого ринку, погіршенням економічної доступності продуктів харчування через зниження купівельної спроможності населення, загостренням невідповідності вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства міжнародним вимогам, занедбаним станом логістично-інфраструктурного забезпечення АПК.

Визначено стратегічні пріоритети державної політики забезпечення продовольчої безпеки, серед яких: покращення інституційного базису, збалансування галузево-суб'єктної структури виробництва сільськогосподарської продукції, посилення захисту внутрішнього аграрного ринку, підвищення ефективності реалізації політики імпортозаміщення в АПК, покращення економічної доступності продовольства, гармонізація вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства з нормами ЄС, розбудова мережі об'єктів оптової торгівлі. Реалізація запропонованих заходів згенерує синергетичний ефект трансформації наявних потужностей вітчизняного АПК у сегмент зміцнення продовольчої безпеки України.

Ключові слова: стратегічні пріоритети, державна політика, продовольча безпека, сільське господарство, сертифікація, Європейський Союз.

Taras Vasylytsiv, Vitalii Boiko

STRATEGIC PRIORITIES OF THE STATE POLICY OF ENSURING FOOD SECURITY OF UKRAINE

The growth of the world population and the aggravation of the food shortage substantiate the feasibility of implementing effective measures to strengthen food security. Ukraine's food security challenges are aggravated in the implementation of the economic part of the Association Agreement between Ukraine and the European Union. They need to coordinate the regulatory framework for regulation of the agrarian sector, innovation modernization of the agro-industrial complex, revision of approaches to guaranteeing the quality and safety of food, approximation of domestic business practices to the standards of advanced European experience, which

Васильців Тарас Григорович – доктор економічних наук, професор, заступник директора Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові

Бойко Віталій Володимирович – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові

collectively defines the purpose of the article, which is to justify the strategic priorities of improving the implementation of the implementation of the applied principles of the state policy of ensuring food security of Ukraine. The implementation of the state policy of ensuring food security is complicated by the unsettled nature of its institutional basis, the existence of significant disparity between actual consumption of basic food products and their scientifically sound rationale, imbalances of the sub-sectoral structure of production of agrarian products, increased import dependence in the context of individual segments of the food market, deterioration the economic availability of food through the reduction of purchasing power of the population the exacerbation of the non-compliance of domestic standards for guaranteeing the quality and safety of food to international requirements, the neglected state of logistic and infrastructure provision of the agro-industrial complex.

The results of the study determined the strategic priorities of the state policy of ensuring food security, including improvement of the institutional basis, balancing the sectoral and subjective structure of agricultural production, strengthening the protection of the domestic agricultural market, improving the efficiency of the implementation of the policy of import substitution in the agro-industrial complex, improving the economic availability of food, harmonizing domestic standards of quality assurance and food safety with EU norms, development of the network of objects wholesale. The implementation of the proposed measures will generate a synergistic effect of transforming the existing capacities of the domestic agricultural sector into the segment of strengthening food security of Ukraine.

Keywords: strategic priorities, state policy, food safety, agriculture, certification, European Union.

Загострення світового дефіциту продовольства, невідповідність зростання чисельності населення та поширення голоду в найбільш розвинутих державах обґрунтовують об'єктивну доцільність реалізації ефективних заходів у напрямі зміцнення продовольчої безпеки. Продовольча безпека є фундаментальною основою компенсації енергетичних втрат і відновлення фізіологічних потреб людини в процесі праці, що в сукупності формує передумови для ефективного відтворення продуктивних сил суспільства, поступального розвитку національної економіки та становлення процесів розширеного відтворення. Вона відіграє не лише суто економічну, а й важливу соціальну роль, яка полягає в задоволенні продовольчих потреб і вдоволення людини якісними продуктами харчування через мережу каналів розподілу продукції. Виклики продовольчої безпеки для України сконцентровані, насамперед, у сегментах підвищення ефективності функціонування АПК, покращення економічної доступності продуктів харчування для населення, гарантування якості та безпеки продовольства, збалансування раціону населення відповідно до раціональних норм споживання продуктів харчування, підвищення незалежності в продовольчих нішах традиційно імпортованих груп товарів.

Виклики забезпеченню продовольчої безпеки України посилюються в умовах імплементації економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що, з одного боку, формує унікальні можливості для вітчизняного АПК щодо завоювання нових сегментів європейського аграрного ринку, а з іншого – потребує реструктуризації існуючих підходів до забезпечення ефективності його функціонування. Євроінтеграційні процеси потребують взаємозгодження нормативно-правової бази регулювання аграрної сфери, підвищують конкуренцію на ринку, посилюють необхідність інноваційної модернізації аграрної сфери та її техніко-технологічного переоснащення, зумовлюють зростання

вимог споживачів до якості та безпеки продовольства, вимагають наближення вітчизняних практик господарювання до стандартів передового європейського досвіду, що в сукупності посилює доцільність розробки стратегічних пріоритетів забезпечення продовольчої безпеки держави.

Теоретико-прикладні аспекти реалізації прикладних засад державної політики забезпечення продовольчої безпеки держави стали об'єктами досліджень таких науковців, як В. Власов [1], М. Лисак [1], Б. Пасхавер [7], П. Саблук [1], О. Скидан [9], В. Точилін [10] та ін. Авторами опрацьовано питання щодо вдосконалення державного управління системою забезпечення продовольчої безпеки, ідентифікації особливостей гарантування продовольчої безпеки на регіональному рівні, специфіки використання методичних підходів до оцінювання продовольчої безпеки держави. Водночас іще недостатньо уваги приділено проблемам розробки стратегічних пріоритетів удосконалення державної політики забезпечення продовольчої безпеки.

Метою статті є обґрунтування стратегічних пріоритетів підвищення ефективності реалізації прикладних засад державної політики забезпечення продовольчої безпеки України на сучасному етапі.

Реалізація державної політики забезпечення продовольчої безпеки ускладнюється неврегульованістю її інституційного базису. Зокрема, низка розроблених документів так і не були ухвалені, серед яких, зокрема проекти законів України «Про сільське господарство» та «Про продовольчу безпеку України». Посилення інституційних суперечностей стримує розвиток і нарощування потужностей окремих галузей сільського господарства, ускладнює проведення техніко-технологічної модернізації АПК, його переорієнтацію на інвестиційно-інноваційні засади розвитку, не сприяє налагодженню ефективних механізмів надання

**Споживання основних продуктів харчування в Україні у 2011–2016 рр.
(у розрахунку на одну особу), кг**

Продукти харчування	Раціональна норма	Роки						2016	
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	до 2011, %	Індикатор достатності споживання, %
М'ясо та м'ясопродукти	80	51,2	54,4	56,1	54,1	50,9	51,4	100,4	64,3
Молоко та молочні продукти	380	204,9	214,9	220,9	222,8	209,9	209,5	102,2	55,1
Яйця, шт.	290	310	307	309	310	280	267	86,1	92,1
Хлібні продукти (у перерахунку на борошно)	101	110,4	109,4	108,4	108,5	103,2	101,0	91,5	100,0
Картопля	124,0	139,3	140,2	135,4	141,0	137,5	139,8	99,9	112,7
Овочі та продовольчі баштанні	161	162,8	163,4	163,3	163,2	160,8	163,7	100,6	101,7
Плоди, ягоди та виноград	90	52,6	53,3	56,3	52,3	50,9	49,7	94,5	55,2
Риба та рибні продукти	20	13,4	13,6	14,6	11,1	8,6	9,6	71,6	48,0
Цукор	38,0	38,5	37,6	37,1	36,3	35,7	33,3	86,5	118,9
Олія	13,0	13,7	13,0	13,3	13,1	12,3	11,7	85,4	90,0

Джерело: розраховано за даними Держстату [8, с. 216].

державної підтримки, насамперед, дрібним та середнім виробникам, перешкоджає гармонізації вітчизняних норм і стандартів сертифікації сільськогосподарської продукції з чинними вимогами країн – членів Європейського Союзу, ускладнює лобювання інтересів вітчизняного АПК та перешкоджає реалізації ефективної політики протекціонізму в аграрній сфері в умовах лібералізації торгівлі з країнами ЄС.

На законодавчому рівні й досі не закріплено інститут державного інтервенційного агента, відсутня системна практика здійснення товарних і фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку, несформованим залишається державний інтервенційний фонд, що посилює ризики продовольчої безпеки.

На тлі достатнього рівня забезпеченості населення продовольством в Україні тривалий період спостерігається суттєве відставання обсягів споживання основних продуктів харчування від їх науково обґрунтованих раціональних норм, що рекомендовані фахівцями Міністерства охорони здоров'я (див. табл.).

З урахуванням раціональних норм споживання основних продуктів харчування, у 2016 р. найбільш гостро відчувався дефіцит річного раціону в обсягах 28,6 кг м'яса і м'ясопродуктів (35,7 %); 170,5 кг молока і молокопродуктів (44,9 %); 10,4 кг риби і рибопродуктів (52,0 %); 40,3 кг плодів, ягід та винограду (44,8 %). Енергетична потреба в раціоні компенсувалася в основному за рахунок хліба і хлібопродуктів, овочів і продовольчих баштанних

культур, картоплі. Так, у 2016 р. порівняно з 2011 р. середньодобова енергетична цінність раціону однієї особи в Україні скоротилася на 7,1 % і становила 2 742 ккал. При цьому 71,0 % енергетичної цінності раціону формувалося з продуктів харчування рослинного походження, що зумовлює дисбаланс раціональних норм харчування людини, за якими продукція тваринного походження в структурі раціону має займати не менше 55,0 % [3].

Незважаючи на наявні ринкові трансформації, погіршується структура виробництва сільськогосподарської продукції в розрізі основних категорій господарств, що знижує ефективність функціонування вітчизняного АПК та посилює ризики продовольчій безпеці України. Так, за підсумками господарювання в 2016 р. вироблено сільськогосподарської продукції на суму 254,0 млрд грн, у т. ч. продукції рослинництва – на 184,8 млрд грн, продукції тваринництва – на 69,2 млрд грн. При цьому у 2016 р., порівняно з 2015 р., частка тваринницької продукції скоротилася на 2,5 % і становила 27,2 % від загального обсягу виробленої продукції [8]. Це загострює проблему раціонального природокористування та збереження природної родючості ґрунтів, що за оцінками науково-експертного середовища, потребує збалансування рослинницької та тваринницької галузей у співвідношенні 60 : 40 [5].

Надмірно високою є частка господарств населення в загальній структурі виробництва сільськогосподарської продукції, яка в 2016 р. становила 43,0 %, у т. ч. продукції рослинництва – 38,7 %, продукції тваринництва – 54,3 % [8]. Така

структура валової продукції за категоріями виробників знижує її конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, несе ризики загострення проблем продовольчої безпеки та гарантування безпеки продуктів харчування через відсутність дієвих механізмів моніторингу та контролю виробничо-технологічних процесів у господарствах населення. Ситуація ускладнюється в умовах повноправного членства України в СОТ та імплементації економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, у рамках яких наша держава взяла на себе зобов'язання відійти від практики прийому переробними підприємствами сільськогосподарської продукції, виробленої в господарствах населення.

Лібералізація аграрного ринку не лише створює унікальні можливості для вітчизняного АПК щодо завоювання нових сегментів європейського аграрного ринку, а й формує виклики посилення продовольчої залежності України в розрізі окремих товарних груп, що традиційно є імпортозалежними, а також галузі виробництва яких є нерозвиненими та характеризуються недостатньою ефективністю використання наявного природно-ресурсного потенціалу (зокрема, риба і ракоподібні, продукти з м'яса та риби, тютюн і промислові замітники тютюну, плоди, ягоди та виноград тощо). Посилення залежності України від імпорту цих товарів формують загрози як продовольчого, так і виробничого характеру, що полягають в обмеженні можливостей розвитку окремих галузей АПК, з огляду на перспективу насичення вітчизняного аграрного ринку дешевшими імпортними товарними аналогами. Це перешкоджає створенню та розвитку горизонтально-вертикальних кластерів в аграрній сфері із замкнутим циклом виробництва, ускладнює подолання сировинної спрямованості вітчизняного АПК, обмежує джерела формування доданої вартості та зростання ВВП, знижує податкові надходження до бюджетів усіх рівнів, стримує розвиток тваринництва та нетрадиційних видів сільського господарства, зокрема тютюнництва.

Суттєвою проблемою є погіршення економічної доступності продуктів харчування внаслідок зниження купівельної спроможності населення. Стагнація національної економіки (у 2013 р. ВВП України характеризувався відсутністю зростання, а в 2014–2015 рр. його падіння становило 9,9 і 6,8 % відповідно) значно погіршила економічну доступність продуктів харчування для населення через зниження його купівельної спроможності, що априорі зменшує рівень продовольчої безпеки держави. Така рецесія фактично знівелювала реальні доходи населення. В Україні близько 3,7 млн осіб отримують мінімальну заробітну плату, розмір якої лише з 1 січня 2017 р. зріс до 3 200 грн. Ситуація ускладнюється через зростання офіційного безробіття, яке в 2016 р.

становило 9,3 %. Зниження реальних доходів населення супроводжувалося наростаючою інфляцією, яка в 2015–2016 рр. становила 48,7 і 13,9 % відповідно. Своєю чергою, індекс цін реалізації основних видів сільськогосподарської продукції становив 154,5 % (2015 р.) і 109,9 % (2016 р.) [4].

Забезпечення продовольчої безпеки ускладнюється в умовах загострення невідповідності вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства міжнародним вимогам. Це посилює ризики виникнення іміджевих втрат вітчизняного АПК, занепаду деяких його галузей та формування імпортозалежності в окремих сегментах аграрного ринку. Процедура сертифікації та стандартизації продовольства в Україні є надто бюрократизованою, що посилює інертність господарювання та зумовлює зростання транзакційних витрат сільськогосподарських виробників.

Невідповідність вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства вимогам країн – членів ЄС стосується відмінностей не лише регламентного, а й змістовного характеру. Так, вітчизняні стандарти передбачають вимоги щодо вмісту кадмію в насінні, тоді як в ЄС такі вимоги відсутні. Своєю чергою, нормативні вимоги «ДСТУ 3662-97. Молоко коров'яче незбиране» щодо кількості соматичних клітин у молоці, допускають граничний вміст до 800 тис./см³, тоді як Директива ЄС 92/46 від 16.07.92 р. передбачає в два рази нижчу норму забруднення. Своєю чергою, вітчизняні стандарти щодо загального бактеріального обсіменіння в молоці перевищують допустимі європейські норми забруднення в 30 разів (3000 тис./см³) [6].

Лібералізація торгівлі України з ЄС загострює проблему невідповідності вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства насамперед у таких аспектах, як організація контролю за кормовою базою в тваринництві; моніторинг сировини та компонентів, що використовуються для виробництва продуктів харчування; забезпечення перевірки стану гігієни виробничих і складських приміщень, засобів праці, техніки, обладнання тощо; формування системи контролю за вмістом гранично-допустимих норм шкідливих речовин у продовольстві; формування механізмів моніторингу здоров'я сільськогосподарських тварин; організація контролю за вмістом ГМО в продуктах харчування; дотримання стандартів пакування та маркування продовольства.

Інертним є процес впровадження в Україні базової компоненти системи менеджменту безпеки харчової продукції НАССР (система аналізу ризиків, небезпечних чинників і контролю критичних точок), що зумовлено нерозвиненістю належної інфраструктури, відсутністю програмних передумов її імплементації, незадовільними

санітарно-гігієнічними умовами виробництва сільськогосподарської продукції, несформованістю мотиваційно-психологічних стимулів до переходу на європейські засади гарантування якості та безпеки продовольства, браком спеціалізованих лабораторій та обладнання, критичною розбіжністю у стандартах технологічних процесів виробництва сільськогосподарської продукції. Впровадження в Україні НАССР ускладнюється також через несформованість системи інформаційно-консультаційної підтримки вітчизняних виробників у період переходу на європейські стандарти безпеки продуктів харчування.

Критично незадовільний стан логістично-інфраструктурного забезпечення оптової торгівлі перешкоджає міжнародній інтеграції вітчизняного аграрного ринку. Це посилює деструктивні впливи соціально-економічного характеру, серед яких – ускладнення доступу дрібних товаровиробників до ринку, обмеження масштабу зовнішньоторговельних відносин в АПК, зниження рівня конкурентного середовища на ринку, формування непрозорих механізмів реалізації аграрної продукції, стимулювання розвитку зайвих ланок посередницьких структур у збутовому ланцюзі. За таких умов загострюються ризики погіршення якісних характеристик продукції та її псування, підвищення частки транзакційних витрат суб'єктів господарювання, активізуються цінові спекуляції на ринку, знижується рівень фізичної доступності окремих видів якісної аграрної продукції для населення, виникають труднощі в процесі моніторингу якості та безпеки споживчих властивостей продовольства.

Вкрай низькою розвиненістю характеризується наявна мережа автомобільних доріг в Україні. Так, у 2016 р. у розрахунку на 1 тис. км² припадало 277 км автомобільних доріг з твердим покриттям, що суттєво менше, ніж у країнах ЄС. Наприклад, у Республіці Польща цей показник становить 1 320 км, Франції – 1 920 км, Австрії – 1 370 км, Німеччині – 1 800 км [11]. Недостатнім є залучення у логістичні процеси АПК об'єктів залізничної, річкової та портово-морської інфраструктури.

З огляду на зазначені проблеми, визначено такі стратегічні пріоритети вдосконалення державної політики забезпечення продовольчої безпеки України:

- 1) покращення інституційного базису забезпечення продовольчої безпеки та його наближення до положень країн – членів ЄС;
- 2) збалансування галузево-суб'єктної структури виробництва сільськогосподарської продукції та розробка інструментів трансформації господарств населення у фермерські господарства;

3) посилення захисту внутрішнього аграрного ринку та підвищення ефективності реалізації політики імпортозаміщення в АПК;

4) підвищення економічної доступності продовольства, збалансування споживчого раціону населення відповідно до рекомендованих національних норм харчування, формування механізмів продовольчої підтримки найбідніших верств населення;

5) гармонізація вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства з нормами ЄС, удосконалення національної системи сертифікації продуктів харчування, наближення норм виробничо-технологічних процесів в АПК до європейських вимог;

6) розбудова мережі об'єктів оптової торгівлі та полегшення виходу дрібних виробників на ринок.

З метою досягнення цих стратегічних пріоритетів забезпечення продовольчої безпеки доцільно реалізувати такі заходи:

- подолати неврегульованість інституційного базису державної політики забезпечення продовольчої безпеки шляхом покращення взаємозгодженості його організаційно-економічного інструментарію на різних рівнях управління; адаптувати вітчизняний нормативно-правовий базис в сфері продовольчої безпеки до вимог і положень Спільної аграрної політики країн – членів ЄС, насамперед у частині надання пріоритетності практиці фінансування проектів активізації соціально-економічного розвитку сільських територій;
- розвивати практику підтримки техніко-технологічного переоснащення суб'єктів господарювання АПК, передусім малих та середніх сільськогосподарських підприємств тваринницької галузі, на засадах використання інновацій та лізингу з можливістю часткової компенсації вартості збудованих тваринницьких приміщень, придбаного обладнання та устаткування за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів; розробити типові бізнес-плани створення кооперативів; забезпечити посилення економічних і соціально-психологічних стимулів до трансформації господарств населення у фермерські господарства;
- посилити захист внутрішнього аграрного ринку на засадах використання інструментів політики протекціонізму, що передбачають обстоювання національних інтересів на міждержавному рівні у рамках підписаних торговельних договорів через механізми митно-тарифного і квотного регулювання продовольчого імпорту, зниження рівня залежності вітчизняного АПК

від імпорту сучасних технологій та обладнання, а також забезпечення бюджетної підтримки галузі національного сільськогосподарського машинобудування;

- удосконалити організаційно-економічний інструментарій реалізації політики імпортозаміщення через надання державної підтримки нерозвиненим галузям сільського господарства, встановлення пільгових режимів їх оподаткування, популяризацію інноваційної діяльності в АПК, застосування практики проведення періодичних державних закупівель продукції за мінімально гарантованими цінами;
- забезпечити покращення економічної доступності основних продуктів харчування на засадах зменшення частки населення, що отримує мінімальну заробітну плату, мінімізації прояву спекуляцій на продовольчих ринках за допомогою інтервенційних заходів, реалізації державних цільових програм продовольчого забезпечення і поширення практики надання адресної допомоги найбільш вразливим верствам населення, впровадження практики монетизації пільг, стимулювання розбудови мережі соціальних продовольчих магазинів, стимулювати наближення споживчого раціону населення до рекомендованих раціональних норм харчування людини, розроблених МОЗ України;
- забезпечити гармонізацію вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства з вимогами країн – членів ЄС шляхом усунення бюрократичних перепон і спрощення процедури сертифікації продукції, внесення змін до чинних Державних стандартів України (ДСТУ) в частині узгодження з чинними нормами Директив ЄС, створення превентивних механізмів унеможливлення перевищення гранично-допустимих норм шкідливих речовин у продуктах харчування, покращення маркування шляхом підвищення інформативності їх упаковки, активізації процесу впровадження базової складової системи менеджменту безпеки харчової продукції НАССР;
- покращити логістично-інфраструктурне забезпечення оптової торгівлі АПК на засадах грантово-проектної підтримки розбудови мережі торговельних об'єктів, полегшення процедури виділення земельних ділянок для створення оптово-аграрних ринків, популяризації створення міжрегіональних кооперативно-логістичних центрів з надання послуг заготівлі, складування та кондиційного зберігання продукції.

Висновки

Об'єктивна доцільність досягнення визначених стратегічних пріоритетів вдосконалення державної політики забезпечення продовольчої безпеки

не обмежується виключно потребами національного масштабу. В умовах зростання світового дефіциту продовольства, зумовленого зростанням чисельності населення, аграрно-виробничі потужності вітчизняних сільських територій забезпечують зміцнення позицій держави у вирішенні проблеми глобальної продовольчої кризи, що формує унікальні можливості завоювання нових ринків збуту аграрної продукції (насамперед країн Азії, Африки тощо) та посилення ролі України на світовій безпековій арені.

Реалізація запропонованих заходів у межах державної політики забезпечення продовольчої безпеки вимагає своєї адекватної тактико-оперативної підтримки на всіх її етапах та ієрархічних рівнях державного управління. Така підтримка передбачає формування резервів фінансового, кадрово-управлінського, інфраструктурного, інформаційно-комунікаційного та соціально-психологічного забезпечення, що в сукупності згенерує синергетичний ефект трансформації наявних потужностей вітчизняного АПК у сегмент зміцнення продовольчої безпеки України.

Список використаних джерел

1. Власов В.І., Саблук В.П., Лисак М.А. Методичні підходи щодо оцінки продовольчої безпеки країни // Економіка АПК. – 2009. – № 8. – С. 43–45.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // офіц. сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» від 5 грудня 2007 р. № 1379 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п/print1478360238509496>
4. Індеси цін виробників за 2016 рік : стат. зб. / за ред. І.М. Жук ; Держ. служба статистики України. – К., 2017. – 150 с.
5. Лихочвор В.В. Рослинництво. Технології вирощування сільськогосподарських культур. – Львів : НВФ «Українські технології», 2002. – 800 с.
6. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua>
7. Пасхавер Б.Й. Сучасний стан продовольчої безпеки // Економіка України. – 2006. – № 4. – С. 43–50.
8. Сільське господарство України за 2016 рік : стат. зб. / відп. за вип. О.М. Прокопенко ; Держ. служба статистики України. – К., 2017. – 246 с.
9. Скидан О.В. Продовольча безпека як пріоритет регіональної аграрної політики // Економіка України. – 2004. – № 3. – С. 53–60.
10. Точилін В.О. Продовольча безпека і засоби її досягнення // Україна в XXI столітті: концепції та моделі економічного розвитку. – Львів, 2000. – Ч. 1. – С. 58–61.
11. Транспорт і зв'язок України. 2016 рік [Електронний ресурс] / Держ. служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References

1. Vlasov, V.I., Sabluk, V.P. & Lysak, M.A. (2009). Metodichni pidkhody shchodo otsinky prodovolchoi bezpeky krainy [Methodological approaches to assessing country's food security]. *Ekonomika APK – Economy of Agroindustrial complex*, 8, 43–45 [in Ukrainian].
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Deiaki pytannia prodovolchoi bezpeky» vid 5 hrudnia 2007 r. № 1379. [Regulation of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some issues of food security» from 2007, Dec. 5 No. 1379]. (n.d.). *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п/print1478360238509496> [in Ukrainian].
4. Indeksy tsin vyrobnykiv za 2016 rik [Producer price indices for 2016]. (I.M. Zhuk, Ed.). *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – State statistic service of Ukraine*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Lykhochvor, V.V. (2002). *Roslynnnytstvo. Tekhnolohii vyroshchuvannia silskohospodarskykh kultur* [Technology of growing crops]. Lviv: NVF «Ukrainski tehnolohii» [in Ukrainian].
6. Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy [Ministry of agrarian policy and food of Ukraine]. (n.d.). *minagro.gov.ua*. Retrieved from <http://www.minagro.gov.ua> [in Ukrainian].
7. Paskhaver, B. Yo. (2006). Suchasnyi stan prodovolchoi bezpeky [The current state of food security]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 4, 43–50 [in Ukrainian].
8. Silske gospodarstvo Ukrainy za 2016 rik [Agriculture of Ukraine]. (2017). *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – State statistic service of Ukraine*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Skydan, O.V. (2004). *Prodovolcha bezpeka yak prioritet rehionalnoi ahrarnoi polityky* [Food security as a priority of regional agricultural policy]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 3, 53–60 [in Ukrainian].
10. Tochylin, V.O. (2000). Prodovolcha bezpeka i zasoby yii dosiahnennia [Food safety and means of achieving it]. In: *Ukraina v XXI stolitti: kontseptsii ta modeli ekonomichnoho pozvytku – Ukraine in the XXI Century: Concepts and Models of Economic Development*, Lviv. Vol. 1, pp. 58–60 [in Ukrainian].
11. Transport i zviazok Ukrainy. 2016 rik [Transport and communications of Ukraine. 2016]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – State statistic service of Ukraine*. (n.d.). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].